

LIETUVOS STATISTIKOS TERMINIJOS FORMAVIMASIS

Prof. habil. dr. Antanas Buračas
Mykolo Romerio universiteto
Bankininkystės ir investicijų katedros vedėjas
Tel. 8 684 68 242
El. p. antanas.buracas@gmail.com

Autorius reiškia nuoširdžią padėką habil. dr. J. Mačiui, dr. V. Valiukėnui ir dr. V. Lapinskui už darbo peržiūrėjimą ir pastabas bei vertingus papildymus, nurodytus tolesniame tekste.

ĮŽANGA

Mūsų statistikos terminai ėmė formuotis dar XIX a., tačiau itin ryškūs poslinkiai, turėję reikšmės visos lietuvių kalbos norminimui, įvyko Nepriklausomos Lietuvos metais. Pradėjus leisti Lietuvos statistikos biuletenius, jų sklaida valstybės tarnyboje padarė akivaizdžią įtaką griežtinant tiek statistikos procedūrų, tiek ir ekonominės veiklos, prekių, paslaugų terminų vartoseną. Labai veiksmingi buvo A. Rimkos, J. Aleksos, V. Jurgučio paskaitų kursai ir jų pagrindu išleisti vadovėliai, kelios verstinės knygos¹.

Nors sovietiniais metais mūsų valstybinė ir kanceliarinė kalba buvo surusinta, tačiau lituanistų ir pačių statistikos specialistų pastangomis bendra terminijos pažanga akivaizdžiai atsispindėjo ir statistikos knygų leidyboje. Didelę teigiamą įtaką nacionalinės statistikos terminijai padarė ištisus dešimtmečius rengtas, vadovaujant J. Kubiliui ir J. Mačiui, daugiakalbis matematikos terminų žodynas. Jis ir tarptautinių statistikos standartų adaptavimas lietuvių kalba sistemai sugriežtino matematinės ir bendrosios statistikos terminų semantinę vartoseną². Ekono-

minės statistikos kompiuterizuotas keliakalbis žodynas, rengtas vadovaujant J. Markelevičiui, sėkmingai vartotas Statistikos departamentui prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės verčiant ir diegiant tarptautinius klasifikatorius.

Pastaraisiais dešimtmečiais plečiantis statistikos darbų publikavimui lietuvių kalba, iškilo poreikis susieti mūsų kuriamą bei tikslinamą terminiją su jos atitikmenimis ne tik anglų ar rusų, bet ir kitomis didžiųjų tautų kalbomis – vokiečių, prancūzų, lenkų ir kt. Vis dažniau susiduriama su neretai daugiaprasmių terminų vartojimo atvejais skirtingų šalių statistikos mokslo praktikoje. Pažymėtina, kad vienareikšmių statistinių terminų atitikmenų skirtingomis kalbomis nesugebėjo parinkti net žymiausi pasaulio statistikos autoritetai, sutarę rengti daugiakalbį *Tarptautinio statistikos instituto* (ISI) internetinį žodyną (šiuo metu jis skelbiamas 21 kalba, o rengiamas iš viso 28 kalbomis, žr. <http://isi.cbs.nl/glossary/index.htm>). Tiesa, pastarasis rengtas visuomeniniais pagrindais, jame nemaža netikslumų, o semantiniai atitikmenų skirtumai susiję ir su statistinių metodikų adaptavimo nacionalinėmis tradicijomis: juk didžiosiose valstybėse neretai analogiški tyrimų, kokybės kontrolės ir apibendrinimų metodai buvo kuriami skirtingais keliais ir tik vėlesniu laikotarpiu buvo griežčiau apibendrinti. Prieš beveik dešimtmetį, paragintas Europos Bendrijų statistikos tarnybos (Eurostato) vadovo, šiam žodynui esu nusiuntęs ir savo parengtų lietuviškų atitikmenų suvestinę su būtiniausiomis pataisomis ir papildymais, rekomenduotais mūsų statistikos specialistų.

Toliau trumpai apžvelgsime mūsų ekonominės statistikos terminijos problemas tarpukario metais ir šiuo metu.

¹ A. Rimka: *Statistikos pagrindai*, 1925; *Statistika*, 1939; V. Jurgutis: *Pinigai*, 1938; *Finansų mokslo pagrindai*, 1938; *Bankai*, 1940.

² V. Bagdonavičius ir kt.: *Matematikos terminų žodynas*, ats. red. J. Kubilius, 1994; LST ISO 3534-1:1996 *Statistika. Terminai ir apibrėžimai, simboliai. 1 dalis. Tikimybių ir bendrieji statistikos terminai*; LST ISO 3534-1:2007 *Statistika. Aiškinamasis žodynas ir simboliai. 1 dalis. Bendrieji statistikos terminai ir tikimybių terminai* (tapatus ISO 3534-1:2006); LST ISO 3534-2 *Statistika. Terminai, apibrėžtys ir simboliai. 2 dalis. Statistinė kokybės kontrolė* (tapatus ISO 3534-2:1993); LST ISO 3534-3:2008 *Statistika. Aiškinamasis žodynas ir simboliai. 3 dalis. Eksperimentų planavimas* (tapatus ISO 3534-3:1999). Nurodomi tarptautiniai statistikos terminų standartų originalai dvikalbiai, todėl juos verčiant į lietuvių kalbą buvo lyginama atitikmenų anglų ir prancūzų kalbomis samprata.

TERMINIJOS TIKSLINIMO IR LIETUVINIMO PASTANGOS TARPUKARIU

Nepriklausomybės atgavimas, savo valdžios institucijų, universiteto, kalbos ir statistikos formavimas bei vystymas sužadino atgimimo bangą ir terminologijos srityje. Pateiksiu tik keletą iškalbingesnių faktų, nes išsamesnė šios temos apžvalga reikalautų detalesnių tyrimų.

1919 m., dar neatsigavus ūkiui po Pirmojo pasaulinio karo suirutės, Prekybos ir pramonės ministerijos Bendrosios statistikos departamentas išleido vertingą 200 puslapių leidinį „Statistinės žinios apie Lietuvą ligi karui 1914 m.“ Jame dar remiamasi dvejopa (rusų ir metrinių) matų sistema (atstumai, pvz., nurodomi varstais ir kilometrais, plotas – dešimtinėmis ir margais), dar nėra išspręstas Lietuvos sienų klausimas (buv. lietuviškos Rusijos gubernijos – Vilniaus, Kauno ir Gardino – atskirtos nuo Lenkijos karalystei priskirtos Suvalkų gubernijos), tačiau leidinys žavi jau gražiai norminama lietuvių kalba (tiesa, prastesne gramatika ir dabar jau nebeteiktiniais prielinksniais), paraleliais 3 lentelių pavadinimais prancūzų kalba. Tebevykstant deryboms dėl Lietuvos valstybės pripažinimo buvo svarbu pristatyti Lietuvą užsieniui. Šią gražią tradiciją tęsė ir vėlesni statistikos leidiniai. Lietuvos Respublikos penkmečio proga Centralinio statistikos biuro išleistas jubiliejinis diagramų albumas „Lietuva skaitlinėmis“ tekstu pateikia ir prancūzų, ir anglų kalbomis. Duomenys abiejuose minėtuose leidiniuose vadinami *daviniais* (dar ir 1933 m. Centralinio statistikos biuro leidiniuose greta pavartojami abu šie terminai), *prieaugis* – *prieaugliu*. *Vienetai* dažnai vadinami *štukomis*. 1923 m. demografinio surašymo publikuotoje medžiagoje³ gyventojų *tankis* vadinamas *tirštumu*, *užsieniečiai* – *svetimšaliais*, *sudėtis* – *sąstatu*. Bet tai nėra pačios statistikos metodologijos terminai.

Nesigilindamas į leidinių struktūros ir metodikos bei rašybos ypatybes, apsisistosiu tik prie kai kurių terminijos ypatumų. Minėtame 1919 m. leidinyje jau vartojamas terminas *nuošimčiai*, prie kurio nuo procentų vis dažniau sugrįžta ir šiuolaikinė terminija. Tačiau vietomis (p. 80) galima užtikti ir terminą *procentinis padalinimas*. *Vidutiniams ketvirtiniams duomenims* nusakyti įvestas *duomenų prakirčiui* terminas (p. 69, 70, 117). Matyti pastangos ieškant atitikmenų gana naujiems visuomeniniams procesams apibūdinti, pvz., miesto *komunalinėms ir kt. paslaugoms* apibūdinti

įvestas trumpai naudotas *įtaisų* terminas. Vietoje *imigracijos* gan vykusiai lietuvininta *atkeliavimas*, vietoj *emigracijos* – *iškeliavimas* (p. 69). Iš lentelių duomenų galima spręsti, kad jie buvo apdorojami elementariai, nenurodant jokių palyginimų ir suvestinių patikimumo ribų nei kitų statistinių procedūrų. 1897 m. gyventojų surašymo lietuviškose gubernijose *tautybė* vadinama *tautyste*.

Greta lietuvinamų finansų terminų leidinyje „Statistinės žinios ... ligi karui 1914 m.“ (pvz., *mokesniai* – *mokesčiai*) dar vietomis pasitaiko ir slavų kilmės (*pošlinos*, p. 119) arba tarmiški (*jpatos* – vietoj *asmenys*, p. 120); *padengtai paskolai* apibūdinti vartojamas pasakymas *aptikrinta popieromis* (t. y. *vertybiniais popieriais*). *Taupomasis* bankas gan ilgai nepriklausomos Lietuvos statistikoje buvo apibūdinamas kaip *taupmenų* bankas, o *einamosios sąskaitos* vadintos *bėgamosiomis* (pagal kitų kalbų analogus).

Tiek tarpukario (1920–1925 m.), tiek ir pirmaisiais atkurtosios nepriklausomybės (1992–1993 m.) metais nemažai lituanistų pasisakė už tai, kad *hipotekos* terminas būtų rašomas be pradinio *h*, todėl net skelbtus įstatymų projektus galime užtikti su skirtinga šio termino rašyba (op. cit. A. Moravskis, Lietuvos finansai, K., 1925). Moravskis *garantinius* raštus vadina *varantais* (II d., p. 45), o prekinis važtaraščius (*konosamentus*) – klaidingai – *konsumentais* (ten pat), *ketvirtinius duomenis* – *bertainiais daviniais*.

Tolesnei statistikos terminų norminimo praktikai reikšmės turėjo Finansų ministerijos, vėliau *Centralinio statistikos biuro* pradėti leisti metraščiai ir žurnalas „Lietuvos ūkis“. Jie atspindi didėjančią terminijos lietuvinimo patirtį, terminų semantikos tikslinimą. Pavyzdžiui, 1925 m. pradžioje žurnale šnekama apie *nukritusius pinigus* (p. 15), *pragyvenimo brangenybę* (p. 35, 38), o jau metų viduryje dažniau minimas *pinigų vertės mažėjimas*, *pragyvenimo indeksas*. Po valstybės biudžeto svarstymo 10 numeryje skelbiami *rodykliniai* projekto skaičiai (dabar dažniau vartojami *kontroliniai* skaičiai).

PASTARASIS DEŠIMTMETIS: TARPTAUTINIO STATISTIKOS INSTITUTO (ISI) PATIRTIES NAUDOJIMAS

Prieš metus išleistas penkiakalbis statistinių terminų žodynas siekė apibendrinti lietuviškosios vartosenos praktiką, atkreipti dėmesį į išliekančius nenuoseklumus ir spręstinus norminimo atvejus⁴. Žodyno suda-

³ Lietuvos gyventojai, 1923 m. surašymo duomenys, Kaunas, [b. m.].

⁴ A. Buračas: *Statistikos terminai* = Glossary of statistical terms : anglų-lietuvių-prancūzų-rusų-vokiečių kalbų žodynas, Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.

rymo pagrindas buvo jau minėtas ISI internetinis statistikos terminų vardynas, sudarytas vadovaujantis Oksfordo statistikos terminų žodynu (*The Oxford Dictionary of Statistical Terms 2003*, ed. by M. G. Kendall, F. H. C. Marriott (since 1957) and W. R. Buckland (since 1990, VIth ed. by Yadolah Dodge). Todėl į ISI internetinį terminyną neįtraukti atvejai neatsispindėjo ir minėtame penkiakalbyje žodyne.

Leidinio lietuviški terminai buvo derinti remiantis Statistikos departamento parengtu Statistinės informacijos rengimo proceso ir jo dokumentavimo aprašymu (Statistikos departamentas, 2005), V. Čekanavičiaus ir G. Murausko, D. Krapavickaitės ir A. Plikuso ir kitų autorių publikacijose rekomenduojama statistikos terminų vartoseną⁵. Vis dėlto šie ir kiti lituanistiniai norminimo šaltiniai teapėmė vos trečdalį Tarptautinio statistikos instituto internetinio statistikos terminų žodyno terminų. Šį žodyną rengti daugiausia padėjo žinomi statistikos terminologai habil. dr. J. Mačys, dr. J. Markelevičius, prof. dr. V. Rudzkiene ir kt.

Žodyno atitikmenys lietuvių kalba buvo rengiami atsižvelgiant tiek į anglų, tiek į prancūzų bei vokiečių kalbų semantiką ir vartoseną (žr. <http://isi.cbs.nl/glossary.htm>). Dažnai, skiriantis statistikos praktikai šiomis kalbomis, tai sunkino, o ne lengvino atitikmenų tikslinimą. Pvz., *abnormal curve* atitikmuo yra *nenormalioji kreivė*; bet prancūziškąjį *courbe non normale* tiksliau atitinka *suploktėjusi kreivė*. Šiuo atveju pasirinktas semantinis sprendimas buvo teikti artimas, bet išsiskiriančias reikšmes kaip alternatyviai priimtinas, dažniausiai atsižvelgiant taip pat į vartosenos tradicijas publikacijose nacionaline kalba. Kai kuriais atvejais paplitusi paraleli tarptautinių bei verstinių terminų vartoseną, pavyzdžiui: *absorbuojantysis / sugeriantysis ekranas*.

Parenkant lietuviškųjų terminų atitikmenis, dažniausiai remtasi René A. Padieu (rene.padieu@insee.fr) siūlymais⁶, parenkant atitikmenis vokiečių kalba – prof. dr. Peterio Th. Wilricho (wilrich@wiwiss.fu-berlin.de) nuomone, rusų terminus – prof. V. Simčeros (B. Сумчера, shaiotm@senator.ru) rekomendacijomis. Pažymėtina, kad įsigilinus į šiomis kalbomis teikiamų atitikmenų semantiką aptikta nemaža netikslumų, dalis jų taisyta, kai kurių iš viso atsisakyta, o atskirais atvejais dėl kilusių abejonių terminai teikti su klausuku (?).

Viena vertus, tais atvejais, kai terminų vartoseną užsienio kalbomis iki šiol nėra sunorminta

(arba užsienio ekspertai teikia artutines terminų reikšmes), pagal ISI praktiką išsaugomi visi rekomenduojami prasminiai (išskyrus tuos dvikalbių žodynų atvejus, kai pereinant į lietuvių kalbą terminų semantika labai išsiskiria). Tai palengvina atitikmenų skirtingomis kalbomis paiešką naudojantis rodyklėmis.

Kita vertus, dėl nurodytų aplinkybių teikiamuose dvikalbiuose žodynuose išliko atveju, kai terminų atitikmenys nepakankamai griežtai atriboja veiksmo ir jo rezultatų įvardijimą (pvz., *įvertis* ir *įvertinys*, *dažnumas* ir *dažnis*; *klasifikavimas* ir *klasifikacija*), procesus ar savybes ir juos matuojančius rodiklius (*svoris* ir *svorinis daugiklis*) ar įprasminančias sąvokas (*lizdinė* ir *klasterinė analizė*).

Kai kurie mūsų autoriai apskritai neskiria dalies statistikos terminijos modalumo (sakykim, V. Čekanavičiaus ir G. Murausko vartojamų terminų žodynėlyje *estimator* verčiama ir *įvertis*, ir *įvertinys*, o štai D. Krapavickaitė ir A. Plikusas aiškiai skiria abu terminus: *estimate* – *įvertis*, *estimator* – *įvertinys*). Beje, modalumas bei veiksmas ir jo rezultatas painiojami ir pereinant tarp skirtingų kalbų terminų, tokiu atveju kai kurie neišvengiami netikslumai persikėlė į dvikalbės terminijos lygmenį (pvz., ne visur pavyko jų išvengti skiriant terminus *įvertis* ir *įvertinys*). Minėtieji V. Čekanavičius ir G. Murauskas siūlo termino *cluster* atitikmenį tik *klasteris*, tačiau jau *cluster sample* verčia kaip *lizdinė imtis*. Tuo tarpu D. Krapavickaitė ir A. Plikusas šiuo atveju paprastina semantikos niuansus lituanistikos vardan ir aiškiai bei nuosekliai *cluster* verčia kaip *lizdą* ir jo vartosenos atvejais, remdamiesi autoritetingu *Matematikos terminų žodynu*. Pastarieji autoriai gana nuosekliai laikosi termino *sampling* vertimo (*ėmimas*), tačiau *non-probability sampling* atitikmeniu siūlo terminą *netikimybinė imtis*.

Tokių pastebėtų nenuoseklumų ištakos – dažniausiai tradicinė vartoseną, o ne griežtinama nacionalinių terminų semantinė samprata; sisteminant nemažą statistikos terminų sąvadą keliomis kalbomis kai kuriais atvejais šiuos nenuoseklumus pavyko pakoreguoti tik dvikalbių terminų lygiu. Kita vertus, kadangi pastarieji (dvikalbiai statistikos žodynėliai) buvo sudaromi jau suformuoto daugiakalbio terminų sąvado pagrindu vietoj terminų rodyklių, juose galėjo išlikti nepastebėtų netikslumų. Pastaruosius teks taisyti kitame žodyno leidime ir norminimo etape, kuriame turėtų dalyvauti kur kas daugiau terminologų.

Išskirtine problema lieka tarptautinių terminų lietuvinimas – tokiose gan konservatyviose nacionalinės kalbos terminų srityse, kaip statistika ar matematika, iki šiol neišvengiamai paraleli terminų vartoseną (pvz., *veiksny* ir *faktorius*, *dvejetais* ir

⁵ V. Čekanavičius, G. Murauskas: *Statistika ir jos taikymas*, t. I, 2000; t. II, 2002; D. Krapavickaitė, A. Plikusas: *Imčių teorijos pagrindai*, 2005; ir kt.

⁶ René A. Padieu: *Vocabulaire Statistique*, Inter American Statistical Institute, Wash.: D.C.

binarūs, sklaida ir dispersija, įvairovė ir variacija, kopija ir replika, rodiklinis ir eksponentinis, dviviršūnis ir bimodinis). Kai kuriais atvejais netgi sunormintuose leidiniuose teikiamos nuorodos nukreipia nuo lietuviškų terminų į jau anksčiau paplitusius tarptautinius (pvz., keturių kalbų terminų žodynas *Informatika* – p. 406 rekomenduoja vietoj *veiksny* visais atvejais vartoti *faktorius*; *Matematikos terminų žodynas* praktikuoja tokią šio termino vartoseną – jei sudėtinuose terminuose pirmasis žodis – tai *faktorius*, jei antras – *daugiklis* ar *koeficientas*, p. 578–579).

Kai kam neretai atrodo, kad lietuviškųjų ir tarptautinių terminų semantika skiriasi daugiau nei iš tiesų, ir tai stabdo tolesnį norminimą ne tik lietuvių, bet ir kitose kalbose. Vis tik vartojimo tradicija turi didelę įtaką, net ir Valstybinė lietuvių kalbos komisija ja remiasi kaip lemiamu argumentu (pvz., norminant miestų ir pavardžių bei kitų atvejų vartoseną).

Didelė dalis terminyno susijusi su statistikos procedūrų autorių pavardėmis. Pavardžių rašyba sutvarkyta pagal minėtos Valstybinės lietuvių kalbos komisijos rekomendacijas (skliausteliuose teikiant originalo rašybą lotyniškais rašmenimis). Jei vadovautumės ISI vardynu, tai iškiltų nemažai elementarių problemų dėl nepatenkinamos šio vardyno kokybės. Rusų statistikų pavardės turėtų būti rašomos pagal tradicinę adaptaciją, tačiau keletu atvejų būtina taisyti akivaizdžiai netiksliai užsienio statistikų pavardžių transkripcija sudėtinuose terminuose rusų kalba, kai ISI skelbiamas jų rusifikuotas variantas, švelniai tariant, kartais pernelyg nutolęs nuo originalios rašybos. Pavardžių iškraipymai daugiausia V. Simčeros rengtame vardyne buvo nulemti siekimo šioms pavardėms vienpusiškai taikyti tik angliško tarimo transkripciją net tiems atvejams, kai literatūroje nusistovėjo (ar mums daugiau įprasta) statistiko kilmės šalies pavardės vartoseną, arba gramatikos nepaisymo.

Adaptuojant statistikos terminus pagal jau minėtą ISI daugiakalbio terminyno registrą, taip pat siūlyta, daugiausia išradingojo J. Mačio, nemažai tarptautines sąvokas atitinkančių lituanistinių naujadarų, kurie dar neregistruoti *Lietuvos terminų banke* (<http://terminai.vlkk.lt:10001/pls/tb/tb.search>). Tarp jų paminėtini tokie, kaip *suplokštėjimas* (*abnormality*), *pasikliautimumas* (*confidence*), *sąsūka* (*convolution*); *iššoktys* (*exceedances*), *skirtingai perteklinis* (*heterocurtic*), *saviranka* (*bootstrap*), *persidengiantis planas* (*overlap design*) ir pan. Taip pat adaptuoti iš kitų sričių terminai, praplečiant jų vartoseną: *šakuma* (*dichotomy*), eksponentinis *glodinimas* (*exponential smoothing*), *įdėtinė atranka* (*nested sampling*) ir kt.

TARPTAUTINIŲ STATISTIKOS TERMINŲ STANDARTIZAVIMAS

Norminant statistikos terminus svarbi yra jau minėta Lietuvos standartizacijos departamento prie Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos patirtis, leidžiant statistikos standartus lietuvių kalba pagal tarptautinių ISO standartus (žr. aukščiau), taip pat patirtis norminant terminus, vartojamus Europos žodyne (*Eurovoc*), sukurto Seimo Informacinių technologijų departamento iniciatyva⁷. Daugiausia pastangų vėrdiant šiuos standartus yra įdėję R. Lapinskas (Vilniaus universitetas), J. Mačys (Matematikos ir informatikos institutas), taip pat recenzentai V. Palenskis (Vilniaus universitetas) ir V. Valiukėnas (Standartizacijos departamentas)⁸.

Statistikos terminijos tikslinimas ir adaptavimas buvo susijęs su statistikos procedūrų permąstymu, stebėjimų ir bandymų rezultatų bei imties sudarymo metodų aiškinimu, sisteminiu jiems nusakyti vartojamų žodžių apibendrinimu. Geras produktyvios analizės bei diskusijų pavyzdys gali būti nuoseklios publikacijos, skirtos imčių terminijai⁹. Jose nuo išeitinių *tiriamos visumos* (*populiacijos*)¹⁰ ir *stebinio* (kaip *imties elemento*) sąvokų nuosekliai einama prie skirtumo tarp *ėmimo* ir *imties* kaip proceso ir jo elementų fiksavimo, stebinių *dažnio* (kaupiamasis, santykinis, jeičių; jų skirstinys – vienamatis ir kt.; išskirtys) ir, jau toliau, prie imčių *pobūdžio* (atsitiktinės ir ne, reprezentatyviosios ir ne, sisteminės ir kt.), jų statistinio apdoravimo *procedūrų* (įverčiai, dispersija, vidurkiai, nuokrypiai ir paklaidos, glaudumas; testai, jų galia, veiksmingumas ir kiti kriterijai ir pan.) ir statistinių *rodiklių* įvardijimo (asimetrijos, eksceso ir kiti koeficientai, sąryšio pobūdžio kovariacijos nustatymas). Panašiai sistemingai apžvelgiama ir susijusi eksperimentų planavimo (pakartojamumas bei atkuriamumas, neapibrėžtis ir kt.) bei *randomizavimo* (jį siūloma keisti terminu *atsitiktinė parinktis*, bet galutinai

⁷ Europos žodynas EUROVOG / LR Seimo kanceliarija, Vilnius: Valstybės žinios, 2004. Prieiga internete: <http://www3.lrs.lt/pls/ev/ev.main>.

⁸ Statistikos terminai *ėmimas, ėminys, imtis, įvertis, įvertinimas, įvertinys, vertė, stebinys* ir kiti ir jų apibrėžtys yra teikiami V. Valiukėno ir P. J. Žilinsko „Penkiakalbyje aiškinamajame metrologijos terminų žodyne“ (Vilnius, 2006).

⁹ D. Krapavickaitė, A. Plikusas: *Imčių teorijos pagrindai*, op. cit. R. Lapinskas, V. Palenskis, V. Valiukėnas: *Imtis* ir su ja susiję terminai, *Lietuvos standartizacijos departamento biuletėnis*, 2008 Nr. 5; ir kt.

¹⁰ Kaip nurodoma lietuviško terminų standarto įvade, šie terminai nėra pažodiniai vertiniai, tačiau rekomenduojami atsižvelgiant į vartosenos tradiciją (žr. LST ISO 3534-1:2007 Statistika. Aiškinamasis žodynas ir simboliai. 1 dalis. Bendrieji statistikos terminai ir tikimybių terminai, p. III).

neapsispręsta ir minimame šio straipsnio autoriaus *Statistikos terminų žodyne*) ir kitų procedūrų terminija¹¹ Atsižvelgiant į lituanistų rekomendacijas, standartuose teikiami nauji ar mažiau paplitę gražūs lietuviški statistikoje taikytini atitikmenys: *kreivis* (nuokrypis), *pasukamumas*, *tvarkyba*, (*plano*) *skyras* (eilutės ilgis) ir pan.

Didelę reikšmę nacionalinės statistikos terminijos plėtrai turėjo universitetiniai moksliniai seminarai ir specialios publikacijos. Kaip pažymi R. Lapinskas, Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos fakulteto praktikoje siūlomi tokie *laikinių sekų* teorijos terminai: *lag*, *lagged variable* – *ankstiny* (atitinkamai, pvz., *distributed lag model* = *svertinis ankstinių modelis*). Regresijos teorijoje rekomenduojama vartoti terminus *vieninė* arba *dauginė regresija*, *atsakas* (*atsako kintamasis*) ir *prognozinis*

kintamasis, *dummy variable* = *žyminis kintamasis*, *fixed* (*random*) *effects model* = *savojo* (*atsitiktinio*) *veiksni modelis*. Norminant terminų *expected* ir *expectation* atitikmenis (verčiant skirtinguose kontekstuose vartojama *tikėtinas* ir *lūkesčiai*), siūloma vartoti: *prognozuojamoji* (*reikšmė*), *vidurkis*, *adaptiviųjų* ar *racionaliųjų prognozių* (*modeliai*), *time series* verstina kaip *laikinė seka*. Lietuvinant statistikos terminų vartoseną taip pat buvo reikšmingos Lietuvos banko bei Matematikos ir informatikos statistikų pastangos.

Kol kas nėra laisvai prieinamos specialios lietuviškų statistikos terminų kompiuterinės bazės, ir tai stabdo spartesnį norminimą išnaudojant semantinius ir probleminius statistikos tyrimų rezultatus. Gera pradžia yra galimybės analizuoti apibendrintą patirtį jau paminėtame *Lietuvos terminų banke*.

¹¹ Žr. LST ISO 3534-3:2008 Statistika. Aiškinamasis žodynas ir simboliai. 3 dalis. Eksperimentų planavimas, op. cit. Įdomu pastebėti, kad šių standartų terminijos lietuviškos versijos rengėjai įvairiai vartoja terminus faktorius ir veiksnys be akivaizdesnio jų semantinio skirtumo pagrindimo. Standartų pabaigoje pateikiamoje terminų rodyklėje abu terminai identiškais nuorodomis tapatinami.